

HEDESELSKABETS TIDSSKRIFT

Nr. 7

10. juni 1970

Det nye Herning

Dødsfald

**Træning i personlig-
hedsspaltning**

Litteratur

I få ord

REKVIRER
BROCHURE

Ukrudt

i forstplanteskoler bekæmpes med **GEIGY UKRUDTSMIDDEL**

Priklebede med rodfæstede planter af rødgran, hvidgran, ædelgran, nordmannsgran, sitkagran, nobilis, douglasgran, østrigsk fyr, skovfyr, murrayanafyr, eg og bøg samt frøbede med eg og bøg kan behandles med GEIGY UKRUDTSMIDDEL.

Der anvendes 2 kg pr. ha på svær jord og 1 kg pr. ha på let jord, og behandlingen foretages bedst før ukrudtets fremkomst eller på nøgen, helst fugtig jord. Virkningen holder sig i flere måneder.

Stoffet ophobes ikke i jorden, men nedbrydes indenfor samme sæson ved tidlig tilførsel.

KEMISK VÆRK KØGE A/S

OVERGADEN NEDEN VANDET 39, 1414 KBHVN. K - KONSULENTVEJLEDNING (01) 27 AS 4300

Vestjyllands Mergelforsyning

Andelselskab

Udnyttelse af lokale lejer
og tilrettelægning af
mergelleverancer

Moderne grab-materiel til rådighed
Levering af højprocentlig mergel fra egne lejer
Jordbrugskalk og pulveriseret kalk i fine kvaliteter
fra Hillerslev og Mjels kalkværker

Alle oplysninger og tilbud hos:

Trier Høj, formand, Vostrup, tlf. Lønborg (073 - 7 31 11) 43
Karl Bloch-Nielsen, kasserer, tlf. Billum (052 - 2 05 77) 66
Chr. Siersbæk, næstformand, tlf. Skjern (073) 5 03 96

VANDINGSANLÆG

OMGÅENDE LEVERING

Ønsker De?

- ★ Gennemført kvalitet
- ★ Lette og stærke rør
- ★ De hurtige og robuste koblinger
- ★ Sprinklere, der vander jævnt
- ★ Sagkyndig og reel projektering
- ★ Anlæg, hvortil reservedele hurtigt kan skaffes,
- ★ fordi det er dansk arbejde

Indehaverne er aut. af landbrugsministeriet til projektering af vandingsanlæg med tilskud og lån i h. t. grundforbedringsloven

DANSK VANDINGS INDUSTRI
Snoghøj pr. Fredericia tlf. (05) 95 22 11

Henvend Dem
om brochure
og tilbud

JORDBRUGSKALK

fra vore værker i

Faxe. Hadsund. Svenstrup J.

AKTIESELSKABET

FAXE KALKBRUD

Jordbrugskalkafdelingen

Frederiksholms Kanal 16 København K Telefon Minerva 75 00

Omhyggeligt behandlede **skovplanter**

i værdifulde provenienser

DANPLANEX

PLANTESKOLER A/S Rødekre . Telefon (046) 6 29 33*

**Viborg
Andels-
Svine-
slagteri**

Vore udsalg
bringes i
erindring
Telefon (076 1)
137 og 779

**ROTTER MUS
ELLER
RATIN**

Virginiavej 11, Kbhvn. F · (01) 34 38 80

**Stenvad
Cementstøberi**

Tlf. Stenvad (063 - 8 24 11) 6

Arnold Westmark

Alle Δ mærkede rør
ALTID LEVERINGSDYGTIG

Røde drænrør

fra 2"-12" have altid på
lager. - Forlang tilbud.

» **SOFIENLUND** «
TEGLVÆRK

Ulstrup - Tlf. (08) 46 30 10

TIL ALT BYGGERI
FIBO LETKLINKER

TIL HURTIGT BYGGERI
FIBO FACADEELEMENTER

TIL RATIONELT BYGGERI
FIBO VÆGELEMENTER
HB-system

TIL INDUSTRIELT BYGGERI
FIBO DÆK- OG
TAGELEMENTER

FISKBÆK PRODUKT $\frac{1}{2}$
8920 Videbæk . tlf. (07) 17,13 00

ALT I CEMENT

VARER

Vi kan levere rør i alle
gængse størrelser efter
ingeniør normer.
Hurtig levering - reel
betjening.

**TJÆREBORG
CEMENTSTØBERI**

• Telefon 71 •

**PETERSEN &
PEDERSEN**

VIBORG

Telefon (06) 62 62 88

ALT I ELEKTRICITET

MARKVANDING

DANREGN

SPECIALFIRMA · FORLANG TILBUD
BRANDE · TLF. 07-18 0755*

Sydvestjydske Teglværkers Salgskontor

ØLGOD

Tlf. (052) 4 47 11

100 % SIKRET
MOD
ØKONOMISK
TAB VED
HAGL

Haglskadeforsikring er en billig betryggelse – og bør tegnes i de jydske landmænds eget selskab, hvor medlemmerne gennem reassurance er sikret mod større forhøjelser af årsbidraget, selv når katastrofalt store tab indtræffer.

Tal med nærmeste
distriktsforstander
eller hovedkontoret

Haglskadeforsikringsforeningen for Jylland G/S
Sct. Clemens Torv 9 - AARHUS - Telefon (06) 12 12 84

Hulkjærhus Planteskole

Rødkjærbro
Telf. (06) 87 03 33 - 87 00 25

**PLANTER TIL SKOV
LÆHEGN OG HAVE**

TRAKO

- I) ALLEN TRAKO**
græsslåmaskinen for skove -
kanalkanter - afvandsings-
arealer.
- II) ALLEN-TRAKO**
rotary-klipper - selvkørende.
- III) ALLEN-TRAKO**
plænefejmaskinen.
- FRIMODT-KONNING**
Pjedsted . Telf. 059 - 5 41 60

Dansk Plantage- forsikringsforening

Det gensidige
forsikringselskab

tegner forsikring for **genplant-
ningsværdien** for nåletræsplan-
tager overalt i Danmark. - Ind-
skud én gang for alle 1 kr. pr.
ha.

Årlig præmie og maksimum-
erstatning:

50 øre pr. ha.... 700 kr.
75 øre pr. ha.... 1050 kr.
1 kr. pr. ha.... 1400 kr.

Vedtægter og indmeldelses-
blanketter ved henvendelse til

**FORENINGENS KONTOR
I VIBORG**
Telefon (06) 62 61 11

Forsikrings- aktieselskabet National

tegner forsikring for **træmasse-
værdien** i nåletræsplantager
overalt i Danmark - den nød-
vendige supplerende forsikring
for træmassens stadig voksende
værdier.

Alle oplysninger fås hos Na-
tionals hovedagenturer, samtlige
inspektorer eller ved di-
rette henvendelse til

HOVEDKONTORET
Forsikringshuset,
Holmens Kanal 22,
KØBENHAVN K,
Telefon (01) 15 75 65

Hammerum Herreds Spare- og Laanekasse

Tlf. Herning (07) 12 37 33 (fl. lin.)

Kontortid:
Mandag, tirsdag
og onsdag 10-16
torsdag og fredag 10-17,30

„LYNGBY“ GRAVESKOVL

Nr. 1 K 255×345 mm
Nr. 2 K 240×330 mm

Det rette værktøj -
- gør arbejdet let!

D. S. I. skovle er fremstillet af fineste stål
og forsynet med fint slebne skafter af prima
asketræ.

DANSK STAAL INDUSTRI A/S af 1933
Metalbuen 20 . 2750 Ballerup

Hedeselskabets

Tidsskrift

Nr. 7

10. juni 1970

91. årg.

udgår 16 gange årligt til medlemmer. – Annoncer til Hedeselskabets hovedkontor, Viborg, telf. (06) 62 61 11. Annoncepris 70 øre pr. mm. Medlemsbidraget er årligt mindst 10 kr. eller én gang for alle mindst 200 kr. Redaktør HAR. SKODSHØJ. Redaktionsudvalg: Afdelingschef, skovrider B. Steenstrup (formand), distriktsbestyrer J. Alsted, kontorchef B. Dalberg-Larsen og afdelingschef N. Venov. Trykt i Carlo Mortensens Bogtrykkeri, Viborg.

Indhold: Det nye Herning - Dødsfald - Træning i personlighedsspaltng - Litteratur - I få ord.

Forsiden: Gengivelse efter maleri fra Herning omkring århundredeskiftet. Man ser fra plantningen omkring „Ny Laulund“ ned ad Sjællandsgade mod Herningsholm. Udbygningen til Herningsholm brændte omkring 1913-14. Det viste sig da, at alt tømmeret i udbygningerne var fuldkantet og indtil 30 cm. i firkant. Sjællandsgade er nu helt udbygget og en af de stærkest trafikerede udfaldsgader i Herning mod nord.

Det nye Herning

Der foreligger en ny dispositionsplan for Herningsamfundets fortsatte udvikling, og her er Hedeselskabet med i en del af planerne.

I anledning af, at Hedeselskabets årsmøde den 23. og 24. juni 1970 finder sted på Hotel Eyde i Herning, bringes her en artikel om det Herning, der er ved at udvikle sig.

Den 1. april blev Herning kommune meget væsentligt udvidet i overensstemmelse med indstillingen fra indenrigsministeriets kommunalreformkommission. Gjellerup, Ilskov, Simmelkjær, Sinding, Snejbjerg, Sunds, Ørre, en del af Ejstrup og endelig Rind kommuner blev sammen med det hidtidige købstadområde til Herning storkommune med et areal på 54.470 ha og et indbyggerantal på pr. 1. april 1970: 52.167, d. v. s. nr. 3 blandt provinsbyerne efter areal og nr. 8 efter indbyggertal.

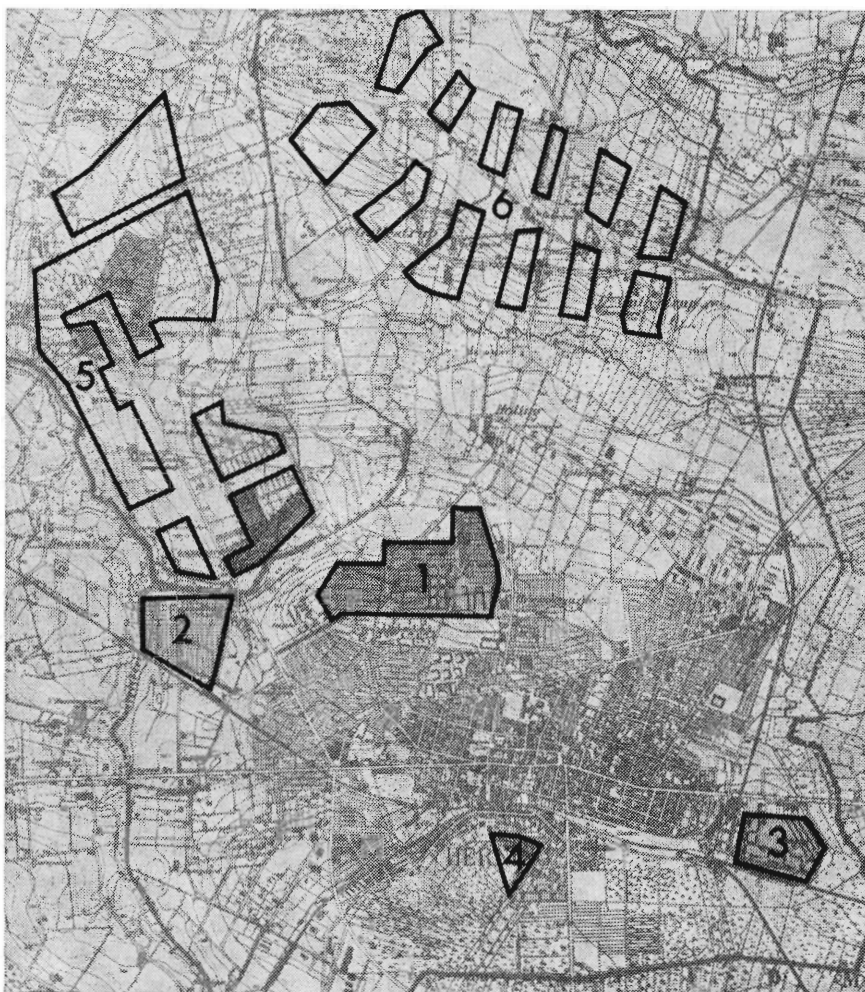

Østergade i Herning ca. 1904.

Til højre ses et hjørne af Hotel Herning og begyndelsen af Fønnesbechsgade. Den første Herninghal er nu opført lidt tilbage til venstre i gaden.

I 1951 godkendte boligministeriet en første dispositionsplan for Herning kommune. Der foreligger nu en ny revideret dispositionsplan for de kommende års udvikling af byen og omegnen, idet en sådan plan længe har været nødvendig, fordi en meget kraftig udvikling inden for erhvervslivet forlængst er løbet fra den 19 år gamle plan fra 1951.

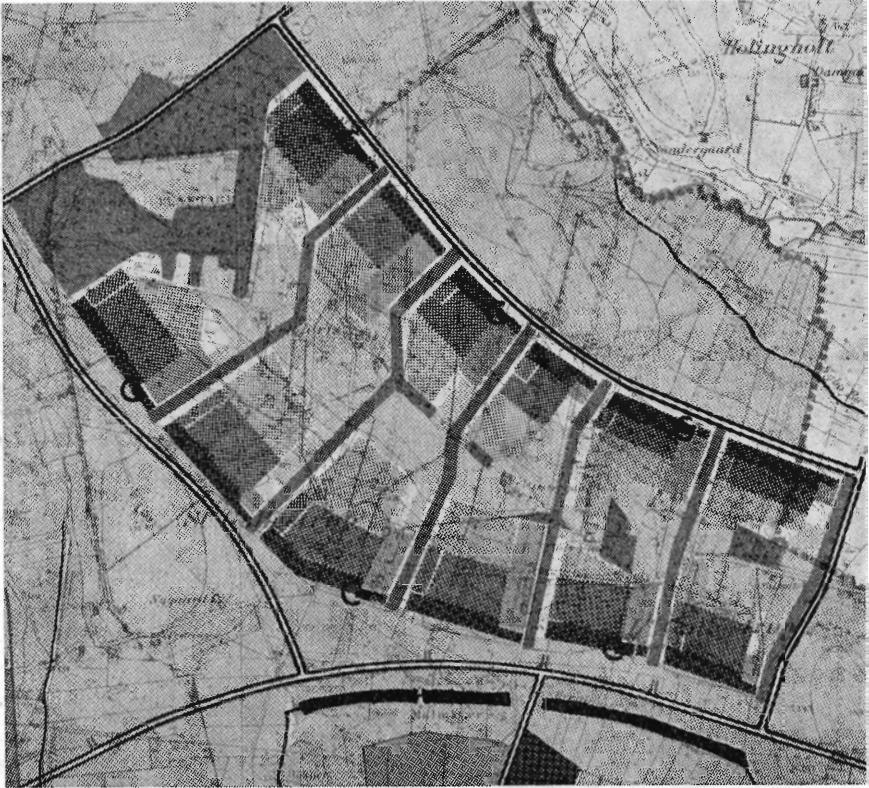
De områder, der blev udlagt til bebyggelse efter 1951-planen, er allerede udfyldt, så store nye arealer har måttet inddrages til dette formål. Den nye dispositionsplan af marts 1970 er bemærkelsesværdig ved sin meget vidtgående formulering af bestemte ideer for hele det nye bysamfund. Ved planlægningen er trivselen for den enkelte borger sat op som det vigtigste mål. Allerede for nogle år siden blev de første skridt forsøgsvis begyndt udformet i arealer, der ligger uden for de lavtliggende grønne områder langs Herningholm å nord for byen. Tjørring kommune blev i 1964 sammenlagt med Herning, og en partiel plan for bebyggelse langs Holstebrovejen mellem Herning og Tjørring blev udarbejdet og er forlængst under udvikling på samme måde, som de store planer med Gullestrup-området nord for

I forbindelse med det eksisterende byområde er udlagt nye boligområder, arealerne nord for H. P. Hansensvej (1), Lundmølle (2), Holtbjerg (3) og sydbyen (4). Disse boligområder, som for størstedelens vedkommende er detailplanlagt og under udvikling, rummer ialt ca. 2.200 boliger. Den største del af den kommende boligtilvækst vil komme til at ske i de nye byområder i Tjørring (5) og Gullestrup (6), som vil kunne rumme henholdsvis ca. 2.100 og ca. 4.200 boliger eller ialt 6.300 boliger .

Mens boligområderne i Tjørring fortrinsvis udgøres af traditionelle villa-, række- og etageboligområder vil der i Gullestrup blive tale om nye boligformer fra 3 etages etageboliger med store uderum langs områdets grænser i byfronten over 2 etages tæt sammenbyggede rækkehuse omkring fodgængertorve og legepladser til forskellige former for gårdhuse og enkelte egentlige parcelhuse på store grunde ind imod grøningen. Desuden de omtalte skovagtige læplantninger på 40 x 1200 meter.

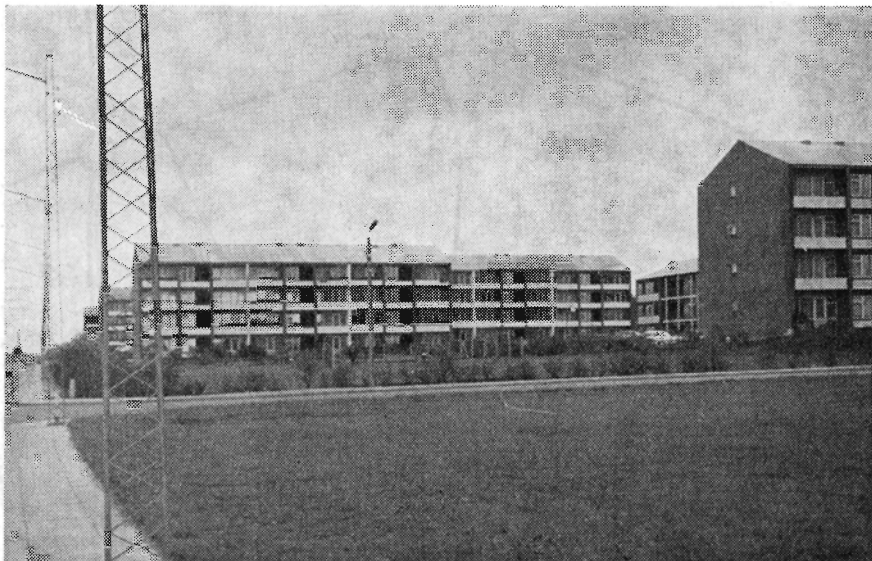
Herningholm å er igangsat. Det er i dette sidste område, der mod nordvest går over i de meget særprægede og smukke løvbakker, at der skal anlægges en serie boligkarreer med mellemliggende grønne

Den i dispositionsplanen skitserede bebyggelse i Gullestrupområdet med boligkarreer, grønninger, skovagtige læplantninger. Øverst til venstre ligger Løvbakkerne, der omfatter et smukt egekrat og en plantage.

friluftsområder, hvis format vil forstås, når det nævnes, at der anlægges 6 plantninger hver på 40 meters bredde i 1200 meters længde. Disse plantninger udføres af Hedeselskabet under tilsyn og ledelse af skovrider Tøttrup, Birkebæk, idet der fra mange år tilbage har eksisteret en overenskomst mellem Hedeselskabet og Herning kommune om, at skovrideren i Birkebæk er kommunens rådgiver og tilsynsførende med byens forskellige anlæg og skove. Disse plantninger bliver anlagt som lægivere for området, udelukkende sammensat af løvtræ med eg som hovedtræart. I planen var der oprindeligt tale om 100 meter brede nord-sydgående plantninger, som skulle have gruppekarakter, men det synes i det allerede anlagte at være fraveget. Boligkarreerne anlægges aftrappet mod landskabets topografiske højdepunkt, så dette stadig er synligt.

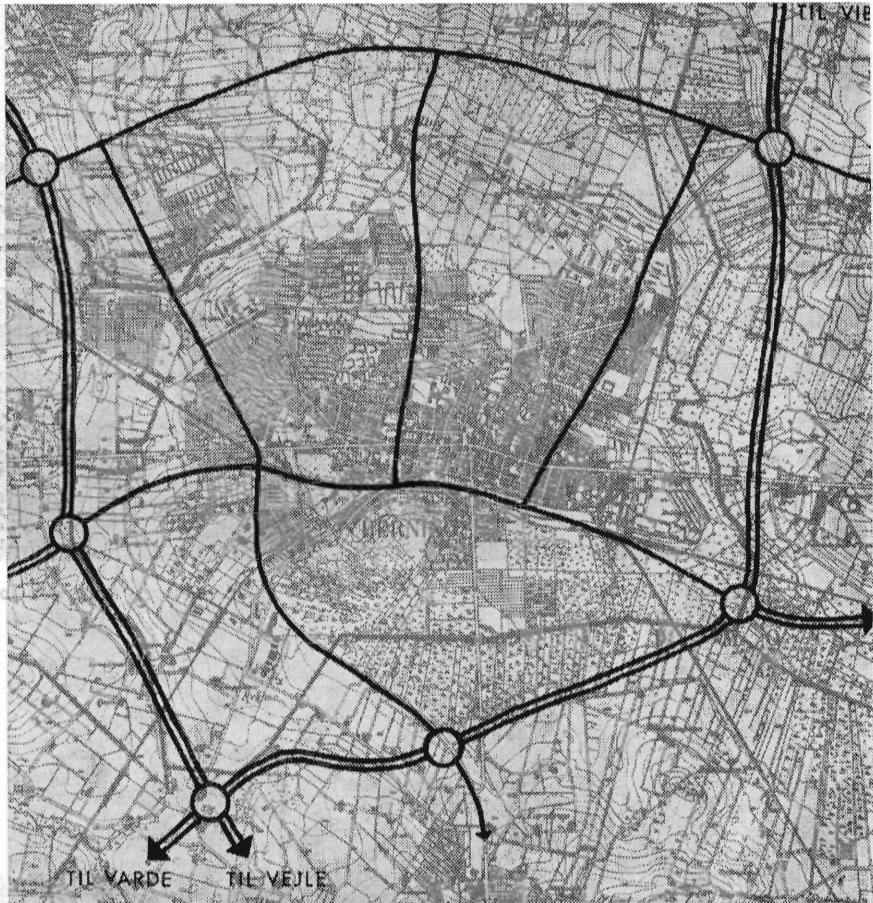
Herning kommune planlagde allerede for mange år siden omfattende anlæg af grønne områder med store beplantede arealer og en hel del af dem er forlængst gennemført. Det var meningen, at disse

Et af de nye boligkvarterer, langs den vestlige del af H. P. Hansensvej, hvor der for femten år siden kun var marker. (Fot. Has. 1970).

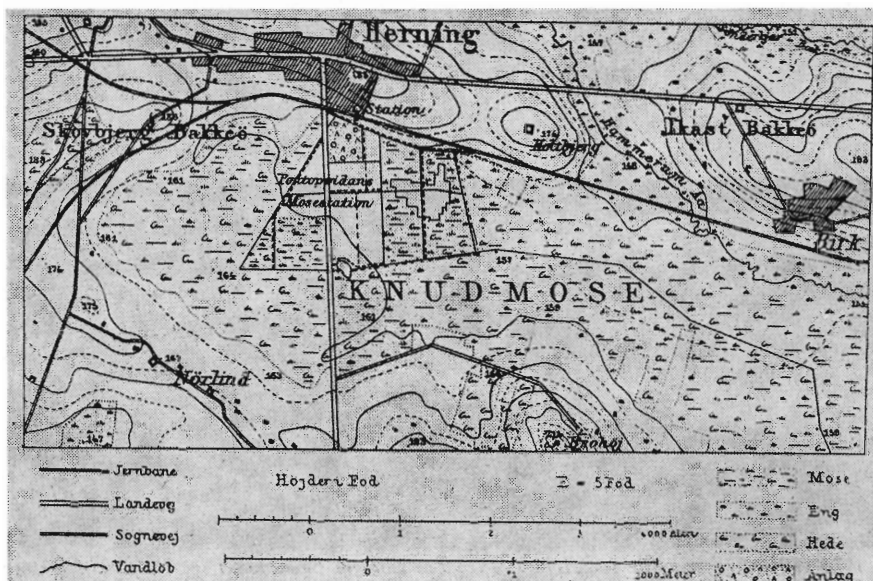
I efteråret plantedes det første af de mange skovagtige løbælter på 40 x 1200 meter, der med tiden vil komme til at præge det store nye Gullestrupkvarter, som planerne vist for på side 135 (Fot. Has. 1970).

I den nye dispositionsplan er planlagt et meget udviklet vejnet. Yderst til højre ses den nye Viborgvej øst om Herningsholm til vejknudepunktet sydøst for Holtbjerg. Til venstre ses Holstebrovejen, der nyanlægges helt ude ved Snejbjerg. De nye primærveje er trukket kraftigt op mellem disse to veje, og nederst ses forlægningen af hovedvej 15 langs sydkanten af Knudmose indtil den når den nuværende Vejlevej. Indenfor og nordfor Vejlevej og det nye stykke motorvej ligger Knudmose.

fritidsområder skulle gå hele byen rundt, men der er i virkeligheden blevet ret store spring i de ældre planers realisering, fordi erhvervslevets vækst og boligbyggeriet stillede højt aktuelle krav. Industribebyggelsen syd for Ringkøbing landevej og vest for Herninghallerne slog således planerne i stykker for disse arealers vedkommende. Det største af de efter krigen anlagte grønne områder er arealerne mellem Holstebro landevej og jernbanen omtrent ud for, hvor H. P. Hansensvej munder ud i landevejen.

Hedeselskabet har i de godt 100 år, selskabet har eksisteret, haft en nær kontakt med Herning by.

Detailkort over Knudmose og Herning omkring 1900.

Det vil ses, at mosearealerne går langt imod sydøst. Endnu ses den sidste rest af den sø, der har dannet grundlaget for højmosen lige øst for landevejen, der efter planer af E. M. Dalgas i 1863 blev anlagt gennem Knudmose. Først ca. 1877 var landevejen endelig helt farbar.

Byens ældste anlæg, Vestre anlæg, var oprindeligt Hedeselskabets første planteskole og gik da tværs over den nuværende Vestergade og ned til Gammel Landevej. De 2,2 ha blev overtaget af Herning kommune et par år efter, at kommunen i 1896 af Hedeselskabet havde fået overdraget Søndre anlæg med 6,7 ha lige syd for banegården. Søndre anlæg var oprindeligt en del af Hedeselskabets meget store moseforsøgsstation i udkanten af Knudmose — »den fåle stuer mues«, som Blicher omtaler i »E Bindstouw«. Anlægget blev udgrøftet, højmosen overfladen blev på forskellig måde behandlet med tilførsel af sand og ler og derefter tilplantet, og efterhånden lykkedes det at få en efter forholdene tiltalende bevoksning frem, men endnu gynger tørvebunden under stierne i anlægget. I Vestre anlæg står en søjle med et vellignende bronzerelief af E. M. Dalgas, og i Søndre anlæg er rejst en stor granitsten med et relief af generalkonsul H. Pontoppidan, der på så mange måder var hedesagens ven. Han var bl. a. sammen med E. M. Dalgas, medstifter af Hedebanken i Herning i 1872 og oprettede et legat for plantningssagen i Hammerum herred.

Hedeselskabet ejer stadig ret betydelige arealer, i alt ca. 50 ha, i Knudmose syd og vest for Søndre anlæg. Igennem årene har der ofte været ført forhandlinger med Herning kommune om salg af dem

I 1970 er der igen en lille sø øst for Vejlevej gennem Knudmose. Der er foreløbig indrettet nogle småøer til brug for fuglelivet. Søen vil formentlig blive et led i det kommende store projekt. (Fot. Has. 1970).

til kommunen. Endnu er det meste dog stadig i Hedeselskabets eje, men i øvrigt er Knudmosen blevet hårdt angrebet fra alle sider. I dette århundrede er næsten alt, hvad der var af tørvemasse, blevet afgravet, navnlig under første og anden verdenskrig og i de mellem-liggende år. Et par store afvandingskanaler er ført igennem mod øst, så det har været muligt at opdyrke ret store arealer og gennemføre et ret omfattende byggeri langs kanten af mosen ind mod byen. Tilbage ligger der dog stadig et 300-400 meter bredt nogenlunde urørt bælte fra Holtbjerg syd om Søndre anlæg og helt over mod vest til Vejle landevej med Herninghallerne på den anden side landevejen.

Det er her, byen har store planer for en fremtidig udvikling af et fritidsområde af virkeligt format. I alt kan der blive tale om at inddrage ca. 300 ha i projektet.

Kommunen har ladet havearkitekt, professor *C. Th. Sørensen* udarbejde et skitseprogram, hvis hovedidé er en ca. 3 km lang og 100 meter bred kanal, der i fuldstændig lige linje skal gå fra hjørnet ved Vardevej mod øst helt over til Vejlebanens indføring. Herved kommer Søndre anlæg til at ligge omtrent i et cirkulært midtpunkt med den oprindelig gamle, af *E. M. Dalgas* i 1877 færdige Vejlevej som en lidt hindrende vanskelighed for den skitserede kanals gennemførelse.

Skitseprojektet er samarbejdet med den forlængst vedtagne forlægning af hovedvej nr. 15, der føres syd om Knudmose. Denne forlægning skal begynde helt ude ved Ikast, gå syd om Hammerum, syd om bebyggelsen ved Birk og i en slags knudepunkt godt en kilometer

sydøst for Holtbjergs nye boligkvarter dele sig i to, den ene som en motorvej, aflastningsvejen kaldes den, der går ind langs nordsiden af banelinjen og siden forbi banegården og vest ud af byen, og den anden, der fortsætter som hovedvej 15 syd om Knudmose og siden vesterud for igen at støde til den oprindelige hovedvej 15 vest for Snebjerg.

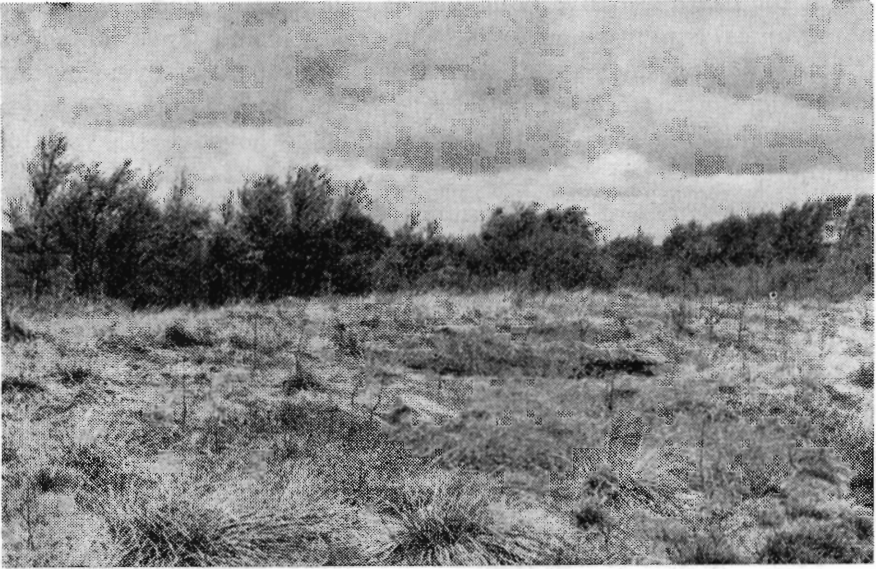
I denne omtale af vejudbygningerne kan det lige nævnes, at der foreligger et projekt for en ny Viborgvej. Den skal fra Sunds gå syd på over Herningholms enge midt mellem Gjellerup og Herning, så den går i lige linje ind i det foran omtalte vejknudepunkt sydøst for Holtbjerg og derfra ind i den nuværende Vejlevej. For vejfarende nordfra vil det betyde adskillige kilometers afkortning af kørslen.

Holstebrovejen vil blive forlagt længere mod vest, så den krydser hovedvej 15 midt mellem Herning og Snebjerg og går vest om industriarealet og Herninghallerne, inden vejen igen søger mod den gamle Vejlevej.

I lavningen langs Herningholm syd for det nye Gullestrup-kvarter skal en primærvej forbinde Viborg landevej med Holstebro landevej, så systemet med en omfartsvej også mod nord bliver gennemført.

Den endelige udformning og vedtagelse af et projekt for Knudmosens arealer er ikke nået endnu. Kanalprojektet synes fristende, men forudsætter samtidig en aktivisering af friluftslivet, f. eks. med robåde og mindre sejlbåde, altså i virkeligheden noget i retning af et lille havneanlæg. For en udvendig iagttager synes en 3 km lang vandoverflade frit udsat for et meget hyppigt vindtryk fra vest at måtte fremkalde visse vanskeligheder som følge af bølgeslag, ligesom mosebunden formentlig må totalt afgraves ned til sandet. I skitseprojektet er der regnet med en 100 meter bred beplantning af vintereg langs randområderne hele vejen mod syd og flere steder mod nord, medens der i de øvrige tidligere moseområder er tænkt placeret grupper af egnede birk med bevaring, hvor det er muligt, af oprindelig natur, f. eks. mindre vandhuller, lyng, pors o. s. v.

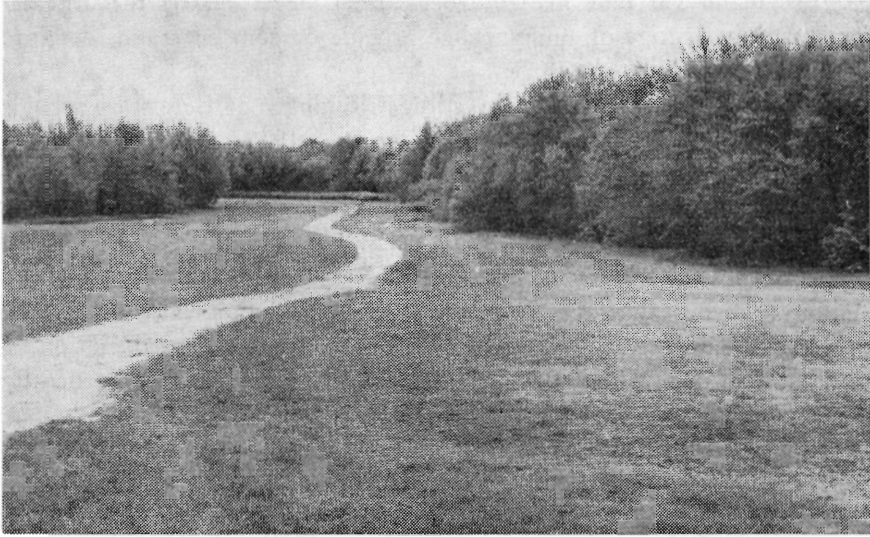
Fra Herning kommunes side er man klar over, at der med dette vældige Knudmoseareal liggende så tæt ind på byens centrum ikke må gøres noget forkert. Der er her en mulighed, som vel næppe nogen anden by har tilsvarende, for at skabe et aktiviseret friluftsliv af særlig høj værdi. I Herning drøftes projektet stærkt, og mange ideer føres ind i debatten. Det her nævnte er kun et skitseprojekt som et velovervejet grundlag for diskussion. Nogle omgås også med tanken om at bruge fylden fra kanaludgravningen til et højdepunkt længst mod vest, så der her kan anlægges dels et vandfald til nødvendig fornyelse af kanalens vand og dels et udsigtspunkt. Øst for Søndre anlæg

De sidste års fred for tørveafgravning har fået et krat af birk, el og pors til at skyde op mange steder i den delvis afgravede mose. (Fot. Has. 1970).

har der i en del år været ridehus og ridebane, og i tilslutning hertil er der planer om et net af ridestier, som må forventes at kunne blive meget idylliske, når det hele engang med tiden har antaget karakter af lyse skovpartier isprængt store græsområder.

I Knudmose er der startet en lille forsøgsplantning på ca. 1 ha med forskellige former for vorte- og dunbirke samt andre arter for at få et indtryk af, hvorledes de forskellige birkearter udvikler sig på den eksisterende tørvebund. Professor *C. Th. Sørensen* har udarbejdet en oversigt over de forskellige birkeformer og har her interesseret sig særlig for en finsk vortebirk, der har vist sig at gro udmærket på 0,5-1,0 meter tykt tørvelag, blot det er afgrøftet. Vortebirken fra Finland skulle have kraftigere tilvækst, blive et større træ og have en længere levealder end dunbirken. Til forsøget i Knudmose er foreløbig leveret birkeplanter fra Statsskovenes planteavlstation i Humlebæk, fra Paludans skoleskole i Klarskov og fra Hedeselskabets centralplanteskole i Faarvang, i alt med 10 forskellige provenienser. Der skulle ud fra det foreliggende materiale formentlig kunne nås til at finde en birkeart, som efterhånden kan danne, som professoren kalder det: »Den rene, åbne og lyse skov af birk. Der findes ikke noget sådant i Danmark, og det må kunne blive et klenodie for Herning.« Et foreløbigt overslag over omkostningerne nævner en udgift på 6000-10.000 kr. pr. ha.

Vest for Holstebrovejen, omtrent hvor H. P. Hansensvej munder ud, er et smukt »grønt« område med skovkarakter, ca. 15–20 år gammelt. (Fot. Has. 1970).

Det vil blive interessant for eftertiden at se, hvorledes udviklingen vil forme sig for den gamle højpose, der i sin tid dækkede mere end 600 ha, og hvor man i 90'erne og senere på forsøgsstationen målte nattefrost i juni-juli måneder helt ned til -14° . Det var det samme areal, hvor der endnu omkring 1914 kunne skydes urfugle — kun en lille kilometer fra Hernings centrum.

Den dispositionsplan, dateret 17. marts 1970, som sammen med supplerende oplysninger givet af stadsingeniør *Bækgaard* og stadsgartner *Thomasen*, Herning, danner grundlaget for foranstående kortfattede omtale, er udarbejdet på *Anne Marie Rubins* tegnestue, Holte, og udsendt som et 200 sider meget smukt og grundigt udført arbejde. På enhver tænkelig måde fortælles heri om Herning og omegns hidtidige og planlagte udvikling med henvisning til alle foreliggende kilder såvel fra historie som statistik og prognoser for fremtiden.

Har. Skodshøj

DØDSFALD

Den 9. maj 1970 døde overkonstruktør H. F. Brüggmann, Viborg i en alder af 70 år. Indtil sit 67. år var Brüggmann ansat ved Hedeselskabets kulturtekniske afdeling, hvorfra han tog sin afsked med pension i 1967.

Allerede i 1926 kom Brüggmann til Hedeselskabet, og blev først ansat som tegner-nivellør, men blev senere udnævnt til konstruktør og overkonstruktør. Han nåede inden sin afgang at holde både 25- og 40 års jubilæum ved den kulturtekniske afdeling.

Brügmann var i de mange arbejdsår en meget skattet medarbejder, kendt for sit dygtige og omhyggelige arbejde og som en mand, der intet overlod til tilfældighederne.

I sin modne alder fik han overdraget løsningen af flere store arbejdsopgaver. Siden landvindingslovens vedtagelse i 1940 og indtil sin afgang var han med til at gennemføre afvandingsager i samarbejde med lodsejere, offentlige myndigheder, amter og kommuner.

Brügmann var vellidt af de mange, han kom i kontakt med under udøvelsen af sit virke, ikke mindst på grund af sin levende og friske fremtoning, der lige til det sidste bar præg af, at han ikke blot havde været aktiv sportsmand, men stadig sørgede for selv at få rigelig med motion.

Igennem mere end 40 års virke kan en flittig mand nå overordentligt meget. Det vil føre for vidt her at omtale alle de sager, som Brügmann var med til at gennemføre, men det skal nævnes, at Brügmann navnlig i Randers amt ydede en meget stor indsats. De mange landvindingslag langs Randers fjord er et vidnesbyrd herom. Siden 1962 arbejdede Brügmann med på Skjernå projektet, og her kom hans omhyggelighed og hans sans for detaillens betydning særlig til sin ret. Det var en stor tilfredsstillelse for ham, at han kunne være med til afleveringen af den store Skjernåentreprise.

Brügmann var vellidt af sine mange kolleger.

Niels Venov.

Træning i personligheds- spaltning

Forstander *Erik Oksbjerg*, Skovskolen, Nødebo, har tilsendt Hedeselskabets Tidsskrift nedenstående indlæg.

Skal skovbrug fremmest producere træ, vil særligt hedeplantagerne synge med på melodien: Få planter, få eller ingen tyndingshugster og få standardprodukter. En påvirkning fra Skandinavien og Canada, som siger til os: Nu må I holde op at nusse rundt om stagerne med ridse- og podekniv. Jo mere, I hænger i, jo større bliver underskuddet!

Endnu ved vi ikke rigtigt, hvad vi svarer. Det bliver vist omtrent således: Måske vil om få årtier tømmerproduktion være en biting i hedeplantager. Under alle omstændigheder må vi sigte på, at plantagearealet yder en høj omsætning både i penge og ideer. Vi lytter gerne til nordiske incitament, men de er ikke rummelige nok til vore beskedne arealer. En dansk skovbruger skal både være canadisk

eller svensk lumberjack, en hollandsk gartner og parkanlægger, stadig kunne få nye ideer til juletræer og pyntegrønt før tyskerne, samtidig kunne servere et jagttilbud for en valutastærk schweizer, fiskeri og jagthytte, der charmerer en københavner, og iøvrigt være konsulent for byplaner og for landbrugets strukturudvikling.

Jo mindre, vort skovbrugsareal er, jo større skal idékontakten med omverdenen være. For Hedeselskabet betyder dette blot en stadig udbygning af eksisterende kanaler.

—:—

Det første tiår efter sidste verdenskrig var fagemnerne præget af de nyåbnede grænser, al verdens træarter og provenienser — og helst en mixture af dem alle — måtte findes i næsten enhver plantage, uden at man derved måtte glemme trametessagen, der altid ligger alle varmt på hjerte, eller de tusind granbevoksningers mordandelse, nye løfterige gødningsforsøg etc., etc.

En del af emnerne blev kørt videre i mekaniseringens tiår 1955-65, hvor imidlertid forkærligheden for rene rødgranbevoksninger atter meldte sig og kølnede interessen for det brogede artsvalg.

Måske for tidligt. Vi var kommet videre i dag, dersom alle incitamenterne havde fået lov at virke samtidigt. Til hedeskovbrugets rolle i julelege og landskabspleje savner vi en bredere afprøvning af arter, gødningsfiduser, kulturmetoder, stamkvistning etc.

Et blik tilbage på faglitteraturen omkring 1950 vil erindre om, at der er nået meget. Ved en skæbnens ironi har imidlertid den operation, man nu er virkelig rustet til, opdyrkning af rå hede, mistet sit objekt. Lyngen er borte. Men samtidig er der høstet mange erfaringer vedrørende foryngelse og bevoksningspleje.

Tendenserne i rødgrandrift med ca. 3000 planter pr. ha (måske en billig rækkevis rydning i de ældre, planterige kulturer), peger mod et fremtidigt billede som det følgende:

Et regneeksempel omfatter 700 ha rødgran med 100 ha i hver af aldersklasserne: 10-årige, 20-årige, 30-, 40-, 50-, 60- og 70-årige bevoksninger. I hver bevoksning tyndes kun én gang, nemlig i 50-års alderen, og der renafdrives i 70-års alderen. For at nå dette behøver man på 700 ha kun at tynde 10 ha hvert år og renafdrive 10 ha om året. I 50-års alderen indeholder urørte bevoksninger ca. 250 m³, hvoraf man skal tage ca. 80 m³ for at gøre rigtig nytte. Frygter man stormfald, kan man i stedet tage 50 m³ i 45-års alderen og atter 50 m³ i 55-års alderen. Vælger vi dette forsigtigere program, må vi hvert år tynde 20 ha, og regnskabet for hvert års arbejde i de 700 ha rødgran ser da således ud:

Tynding i 20 ha 45-55-årige bevoksninger ialt 1000 m³

Renafdrift på 10 ha 70-årige bevoksninger ialt 2500 m³

altså en årlig totalhugst på 3500 m³, svarende til en arbejdsstyrke på 2 årsarbejdere, som da også kan nå at plante de renafdrevne 10 ha, fordelt med 15000 planter om foråret og 15000 i eftersommeren. Hvor arbejdet ikke er stærkt opdelt på mange små plantageejendomme, vil man lette det daglige arbejde, skovfogdens tilsyn, opmåling, salg af større sortimentspartier samt afhentning ved at koncentrere hvert års tynding og foryngelse til ét eller to mindre områder af plantagen, således at der falder store mængder træ samlet på få oplagspladser.

Slutstenen på denne ekstensive udvikling vil måske være en plantning af »rækkebundter«, f. eks. tre rækker med en indbyrdes afstand af 3 m, derefter et hop på 5 m til et nyt bundt. Yderrækkerne i hvert bundt har god plads til at danne store diametre med kraftig grensætning, hvorimod midterrækken giver lidt mindre diameter og færre knaster. Med en sådan model, hvor planterne i hver række står med en afstand på ca. 2 m, skulle tynding være unødvendig.

Rødgrandrift i hedeplantager kan således nok appellere til vor fantasi, men ikke meget til vor arbejdskraft — hvilket også var meningen. Der er brug for begge egenskaber til mange andre ting.

F. eks. fremtidens behov for hobbyarbejde. Mon ikke man tør gætte på, at der omkring mange plantager vil blive solgt urentable ejendomme som ferieboliger for byboere. Allerede nutidsmennesket har trang til spændende, manuelt arbejde, hvoriblandt det at fælde et træ rangerer højt, at hugge og save, bygge pejs og selv tage brændet hjem fra skoven. Eller pæle og stager til gærder, pergola etc. Der vil endnu i nogle tiår være stager til hundredvis af hobbyhuggere og »fortovsbønder«. Af brændetræarter vil navnlig birk og fransk fyr være egnede i henholdsvis østlige og vestlige plantager, til pæle lærk eller imprægneret gran.

Bevoksninger til hobby-folket kunne da plantes med 2-3 m mellem rækkerne, hveranden række gran, hveranden lærk eller fyr, der fjernes i 30-40-års alderen. Granerne kan da stå til omdriftens slutning, hvis de er sunde (stødtjæring).

Om den sociale udvikling går i de ovenfor skitserede baner med mange små fritidsgårde og øget behov for manuelt arbejde, kan plantagerne vel få en mangesidet rekreativ værdi, men stadig kun lidt »at ha' den i«, thi også det stigende krav om æstetiske hensyn ved plantagernes udformning er lidt svævende. Vi ved ikke rigtigt, hvilke skønhedselementer, der skal sigtes på, hvem der skal have hvilken glæde deraf, eller hvem der skal betale en privat plantage for ydelsen.

Nogle af de anerkendte skønhedsvirkninger stemmer imidlertid med jagthensyn, nemlig bevarelse eller retablering af lyngflader og

-bakker, bevarelse eller retablering af eng og ager, åbning af dræn, så de fungerer som åbne kilder, opstemning af vandløb til åbne vandflader. På denne måde »hulles« plantagearealet, der dannes et bredt spektrum af yngle- og fodermuligheder, og mange grænsezoner mellem bevoksninger og lyng, eng, ager eller vand og kær.

Det betaler sig at producere jagt, hvor forholdene indbyder.

På de egentlige hedeblader er lyngen vel et godt foder, men der savnes nok mineraler. Det vil afhjælpes noget med de smuler, der falder af ved den stigende anvendelse af gødsugning, der f. eks. bliver obligatorisk til visse typer af pyntegrønt.

Mere end noget andet sætter pyntegrønt liv og røre i plantagens hverdag og i dens bogholderi, omend sæsonpræget. Og de fleste arter passer til den magre jord og den salte blæst, hvorfor man må gøre sit bedste for at mildne besværet, der stammer fra nattefrost.

I det følgende skal nogle — også nogle velkendte — iagttagelser kommenteres.

Frost og vildt er besværligt for Nordmannsgran, mindre for Nobilis. Begge arter er vindfaste og salttålende og kunne for den sags skyld gå op som bevoksning, om pyntemarkedet svigter. Nobilis vil dog kun på dyb jord i længden kunne holdes fri for rodfordærver. Begge kan vokse på magert sand.

Nordmannsgran og almindelig ædelgran er hidtil først og fremmest anvendt som indblanding mellem rødgran. Vil man stadig det, hvilket ikke hindrer nogen pyntegrønssudnyttelse, må det ske i rene rækker eller striber af rækker, så arternes start kan blive »tidssvarende«.

For de to arter har vi nemlig en god, næsten smuk, industriel metode, som indbyder til storproduktion. Den er mest velegnet til 1. generation, men lader sig tillæmpe, hvor ploven kan klare stødene. Kan man blot snige sig til at få fosfat, eksempelvis Thomasfosfat, rodet dybt i jorden og få en del al op og plante med forkultur eller ammer af en elleart, som vil gro på egnen, vil de to arter storme frem med en start, der var Sydfyn værdig. Kan man mange steder gøre, hvad der er gjort på Ulborg distrikt, er det på høje tid at få det gjort.

De gamle prøvede det samme, men havde uheld i valg af amme: de prøvede tornblad, gyvel og lupin, bl. a. i Skærbæk plantage omkring 1910. Resultatet var nogenlunde, men blev ikke noteret, da det indfandt sig. Da var skovbrugerne blevet optaget af noget andet.

Kombinationen jagt og pyntegrønt kræver som regel hegn. Også derfor skal Nordmannsgran og ædelgran helst samles på et ordentligt »industriareal«.

Og netop på hedebladerne kan man lave sådanne. Her er fladt, her er let jord, let at behandle, få lus og kun lidt græs. Her kan man

let køre med gødning og med sprøjteri mod græs og lus, her er det let at klippe, let at transportere. Her er masser af plads og en luft, som ædelgraner kan lide.

De samme fordele gælder i nogen grad *Nobilis*, som vel ikke plages meget af vildt, frost eller lus, og hvor man derfor kan moderere anvendelse af hegn, sprøjt og ammer. *Nobilis* vil lukrere af den lette jord, intet græs, god nålefarve og den store flades lys.

I pynteindustrien må man følge moden, helst foregribe den. Snart skal julefamilien have en kostbar *nobilis* fra Vestjylland, snart en simpel skovfyr fra Djursland.

De tre nævnte *Abies*-arter og sikkert mange flere vestamerikanske og asiatiske kan gå op som bevoksning, om markedet svigter. Jo større hegnsudgift, jo tættere vil man plante. Jo større markedsrisiko, jo større planteafstand. Det er om at finde en balance.

—:—

Der er grund til at håbe på inspireret hjælp fra planteskolefolk til supplering af buske og træer til hedeplantager, og samtidig har de sidste 10 år lært os en hel del om, hvor voldsom jordarbejde og gødskning skal være, for at løvtrækulturer skal blive til mere end blot top-tørt buskads.

Buske og ornamentale træer har aspekter både for vildtpleje, for pynteindustrien og for de bynære plantagers udformning.

Arterne skal være klimafaste, og nogle bør have høj foderværdi, d. v. s. velsmag, med kviste eller bær, der kan give dyr og fugle protein, frugtsukker, hemicelluloser og vitaminer. Eg er ikke dårlig, bøg ringere, men den gror i længden bedre end eg på de fleste jorder, ask, avn, elm og lind er gode foderplanter og kan med rigelig fosforsyre kultiveres i blanding med gyvel og de rette lupinarter. Hertil kommer vilde ind- og udenlandske arter af æble, tjørn, slåen, roser og kirsebær, visse pilearter og sikkert meget mere, der bl. a. kan hentes i ørkenarboretet.

Nogle arter kan vist egne sig for en industriel oplagt afskæring af pyntegrene på samme måde som ovenfor nævnt om julegrønt.

Hedeegnenes jord er vel blevet ringere siden den i det 16. århundrede bar skove, hvis eksistens forlængst er gået i glemmebogen. De steder, hvor vi ønsker andet end gran, må vi tvinge den med hele vor tyrkiske musik, dybpløjning og kraftig, alsidig gødskning. Først da kan vi med sikkerhed sigte på storkronede løvtræer, enkelte, fritstående fyrretræer og en bunddækning af buskarter med blomster eller smukke høstfarver.

Intet er mere nærliggende i Jyllands mest blæsende egne end at forberede byggepladser i læ, nær byer eller anden bebyggelse. Disse byggeplantager, til hvilke man også kan henregne de mest egnede af

de bestående plantager, skal først og fremmest være stormfaste, med afvekslende skønhedsværdier, på et terræn, der er vel egnet til en samlet byggeplan og til bygning af veje og kloakker.

Af granbevoksninger dur kun de mest rodforankrede. De øvrige arter må være bøg, eg og lind samt buske og halvbuske.

En anden ny opgave kan være at yde plantningsservice til behov, som sandsynligvis vil opstå i landbruget, altså en udvidelse af læplantningsaktiviteten. I mange årtier har det danske landskab været præget af bestræbelser for at udnytte højtydende malkekvæg: intensiv roedyrkning, kombineret først med høstakke og dyr i tøjrsrag på tykke lag af spinatgrønt græs, senere med ensilageproduktion, og dyrene enten gående løst eller bundet ind i stald til stopfodring.

Nu forsvinder malkekvæget og med dem roer og græsmarker. Staldene repareres ikke, meget forfalder, og markerne bliver mere og mere menneske- og dyretomme. Kun sæsonmæssige besøg af maskinstationens grej. Det meste bliver nok til korn- og svinefabrikker, men hist og her ser man tilløb til en øgelse af kødkvæget. Mange af de nye racer tåler vinteren godt og foretrækker at overnatte ude fremfor under tag. Men de sætter pris på læ. De kan lide en åben skov med græsning mellem træerne og som natkvarter tætte grupper af rød- eller sitkagran, hvor der er en tør, som regel snefri bund, hvori de skraber deres lejer.

Kødkvæget kræver kun lidt pasning og egner sig derfor godt for mange landboere i dag, også for fritidsgårdene. Man vil vel stadig dyrke græsmarker af den sædvanlige type til sommer- og vinterfoder, men også afkastningen i den åbne græsningsplantage har værdi. Hvad der tabes i græsproduktion vindes delvis i træproduktion, læ og skygge.

Græsningssskoven skal være så stor, at besætningen ikke tramper den i smadder om vinteren, og bør udgøre ca. 20 pct. af græsningsarealet, med hvilke den så vidt muligt skal stå i forbindelse. På varme sommerdage vil dyrene være på den åbne græsning, i blæst og kulde vil de gå ind i læ.

Græsningssskoven skal hovedsagelig bestå af lystræer, ligesom de skandinaviske græsningshaver, eg, birk, fyr eller lærk, der alle med alderen danner svær skorpebark, som ikke ødelægges af kreaturerne, samt enebær. Hvert træ skal i ungdommen være beskyttet af en ring af tornet krat: roser, vildæble, tjørn eller slåen, og hele plantningen skal være indhegnet mod dyrene, indtil disse ringkrat er meterhøje, så de også kan beskytte arter som lind og bøg.

Hermed ville vort landskab få et element tilbage, som har været savnet siden andelsmejerier og kontrolforeninger gjorde det hjemløst. Vi ville atter kunne finde dyrene i pastorale landskaber af læ,

blomsterbuske, fine lys- og skyggevirksomheder, sangfugle og en øget vildtbestand. Selv bierne vil få fred. Og summe.

Lad det på de store plantagearealer være et fornyet forstmandshåndværk at producere grantømmer billigst muligt, så vil skovbrugeren dog stadig være på udkig for at tilbyde nye situationer i samfundsudviklingen sin tjeneste.

Litteratur

ARBEJDSSTYRKE OG DRIFTSFORM, undersøgelse nr. 26 fra Det landøkonomiske Driftsbureau.

Dansk landbrug er gennem de seneste årtier blevet drænet for arbejdskraft i et ganske betydeligt omfang, og dette til trods er størrelsen af den samlede produktion ikke blevet påvirket i nævneværdig grad. Dette spørgsmål er søgt belyst i den her nævnte beretning.

Undersøgelsen analyserer for femårs-perioden 1962 til 1967 relationerne mellem et forskelligt arbejdsforbrug og samtidige driftsmæssige dispositioner på ca. 100 ejendomme. I det analyserede tidsrum formindskedes det totale arbejdsforbrug ganske væsentligt, og reduktionen opstod som hovedregel på grund af en nedgang i medhjælpernes antal. Samtidig forblev familiens arbejdsindsats omtrent uændret.

En nedgang i den disponible arbejdsstyrke kunne forventes at medføre tendenser mod mindre arbejdskrævende produktioner. Drastiske omlægninger er også konstateret i enkelte tilfælde, men på grundlag af undersøgelsen må det konkluderes, at selv store reduktioner i arbejdsforbruget oftere har medført stagnation i produktionens størrelse end nogen egentlig omlægning af driftsformen. Til gengæld udvidedes produktionen betydeligt på de ejendomme, hvor det var muligt at opretholde en nogenlunde uændret arbejdsstyrke.

Korrigeres der for konstaterede driftsmæssige forskydninger via beregnede normtal, er det årlige arbejdsforbrug formindsket med ca. 5 pct. pr. planteavlshenhed og med ca. 2 pct. pr. husdyrenhed. Rationaliseringsgevinster som følge af øget mekanisering har således navnlig kunnet spores i planteproduktionen.

Gennem de beregnede arbejdsnormer åbnedes endvidere mulighed for at vurdere eventuelle stordriftsvirkninger ved stigende produktionsomfang. Forøgedes det teoretiske arbejdsbehov således 5 gange i kraft af en større produktion, kunne den virkelige arbejdsindsats pr. enhed næsten halveres. Det vil sige, at ensartede opgaver beslaglagde langt mere tid ved den lille produktion, end det var tilfældet, hvor der produceredes i stor målestok.

Med hensyn til det økonomiske resultat viser undersøgelsen, at ejendomme over 30 ha i sammenligning med mindre brug havde størst fordel af at nedskære arbejdsforbruget. Endvidere var et tilfredsstillende økonomisk udbytte betinget af følgende tre faktorer: Et højt bruttoudbytte pr. malkeko, et lavt foderforbrug ved svineholdet samt en stor arbejdsindsats af familien. Derimod er det ikke muligt at fremhæve en bestemt driftsgren eller driftsform som værende den fordelagtigste, idet høj effektivitet og fuld kapacitetsudnyttelse var af større betydning end valget af produktionsgren.

I få ord ...

Det norske skovbrugs effektivitet

Rationaliseringen inden for det norske statsskovbrug har medført, at produktionen pr. skovarbejder, som i 1964 var 400 m³, i 1969 var steget til 700 m³. Under en debat i Stortinget oplystes, at denne årlige produktion ventes at ville stige til ca. 1000 m³ pr. år à 200 arbejdsdage, men samtidig blev der givet udtryk for, at forudsætningen måtte være, at staten skulle skille sig af med de mange alt for små skovenheder, hvor administrationen blev alt for dyr og belastende for det øvrige skovbrug. De egentlige driftsudgifter viste nedgang i forhold til produktionens effektivitet, når man så bort fra den alt for kostbare administration.

A/S Tarkett, som er mest kendt for gulvbelægninger, har nu etableret en rørafdeling med egen fabrik i Sverige. Det drejer sig om salg af PVC vandrør, kloakrør og afløbsrør samt drænrør og el-rør.

Som leder af den nye rørafdeling i Danmark er F. Søby Andersen ansat. Søby Andersen har tidligere været ansat som salgschef for Panther Plast i Vordingborg.

Samerne lægger sag an

Samerne i Jämtland og Härjedalen er skredet til handling. De har ved 4 herredsretter anlagt sag mod den svenske stat og har krævet sig tilkendt den fuldstændige ejendomsret til de fjeldtrakter og skovområder, hvor de i århundreder har drevet frem og tilbage, alt efter årtiderne, med deres store renhjorder. Retssagerne kommer ikke uventet, idet de har været forberedt gennem mange år, og samerne kræver ikke alene formelt ret, men de vil bl. a. også have sig tilkendt jagt og fiskeret, ret til grusgravning, statens bygninger og virksomheder, udnyttelse af vandkraft osv. inden for de pågældende landskaber. De henviser bl. a. til en kgl. kundgørelse fra 1841, hvori staten erkender samernes ejerrettigheder. Samerne hævder, at de da var ene om de store ødemarker, og ingen fandt på at antaste deres ejendomsret til herlighederne. Hvad staten efterhånden har inddraget, er der aldrig ydet erstatning for. Staten hævder på sin side, at det eneste, samerne nogen sinde har fået rettigheder til, er at lade renerne hente deres næring frit.

Landbrugsårbogen 1970

Den 71. udgave af Landøkonomisk Årbog foreligger nu på Landhusholdningsselskabets Forlag. Værket er enestående i sin art og gennem sin lange eksistens velkendt og indarbejdet. Den «grønne bog» er ganske enkelt *bogen* for alle med tilknytning til dansk landbrug; den uundværlige hjælper, som giver alle oplysninger med relation til landbrugets institutioner, faglige og økonomiske organisationer og foreninger samt konkret viden om disses formål, arbejde og ledelse. Ajourført information gives endvidere om fagskoler, landbrugsfaglige blade og tidsskrifter, forskning og uddannelsesfunds samt meget mere. — Landbrugsårbogen er udgivet med støtte fra Landbrugsministeriet og kan derfor sælges for 26,00 kr.

Snegærde af papir

En finsk papirfabrik har eksperimenteret med fremstilling af »snehegn« af papir. Det er lavet af svært papir overtrukket på begge sider med en plastichinde og forstærket med krydsfletning af glastråde. Det laves i ruller på 250 meter i en bredde af 33 cm, og opsættes på dertil konstruerede pæle.

Et par striber papir kan sættes hurtigt op langs vejene i de 15—20 meters afstand, som almindeligvis er ønskeligt, og lige så hurtigt rulles det sammen igen til opbevaring.

Produktionen ventes i handelen til efteråret.

Efter tøbrudsoversvømmelsen i Holstebro den 18.–20 marts har der været ført forhandlinger mellem Hedeselskabet og Holstebro kommunalbestyrelse om mulighederne for gennemførelse af sådanne foranstaltninger, at tilsvarende oversvømmelser i fremtiden kan undgås.

Herved får de af Hedeselskabet i 1969 på foranledning af byrådet udarbejdede forslag til regulering af Holstebro å på strækningen fra kraftværket vestpå gennem Holstebro by en særlig aktualitet. Denne projektering var iværksat for at imødegå oversvømmelser i Holstebro by, idet disse slet ikke har været noget sjældent fænomen. Der foreligger således oplysninger om voldsomme tøbrudsoversvømmelser i 1878, i 1911, i 1917, i 1924, og så sent som i 1965, men den i 1970 forekomne oversvømmelse anses for den hidtil største i mands minde. Derfor vil erfaringerne fra denne blive taget i betragtning ved udformningen af det endelige projekt til åreguleringen.

Det Schönbergske Forlag har genoptrykt kgl. skovrider, dr. agro *Axel S. Sabroes* »Skoven set indefra«, der første gang udkom i 1966. Den kommer hermed i en billigudgave i serien *Kulturelefanter*, så der bliver lettere og bredere adgang til at erhverve sig denne fortrinlige vejviser i skoven. Der fortælles skovhistorie, berettes om de enkelte træer og om det daglige liv i skoven, og forfatteren har præget fremstillingen med sin egen opfattelse af, hvad skoven er værd, dels som et nødvendigt producerende erhverv, dels som et stærkt billede i landskabet, men i særlig grad som det æstetisk højt vurderede rekreative interesseområde, hvor det forretningsmæssige må vige og andre hensyn få overvægt.

I den foreliggende udgave er der 170 sider, som mange havde godt af at læse fra først til sidst.

PINDSTRUP SPHAGNUM (tørvestrøelse)

Leveres i baller i den anerkendte størrelse i kvalitetene

- FIN - MELLEMFIN - GROV - samt kvaliteten
- LØS, USORTERET

Desuden leveres kvaliteten

- FIN TØRVESTRØELSE (sphagnum) i 430 liters poser og 200 liters poser

Forhandlere overalt i landet.

PINDSTRUP MOSEBRUG A/S

8964 Pindstrup . Tlf. (06) 39 61 00

Midtjyske Teglværkers Salgskontor

Alle størrelser i drænrør leveres

S. m. b. a. Telefon Viborg (06) 62 13 30

Bjerringbro Cementvarefabrik

Telefon Gentofte 938
Bjerringbro (06) 08 11 11

Alle Δ mærkede rør
imprægnerede
og uimprægnerede

Stort lager
Aitld leveringsdygtig

Rødkjærsbro Cementvarefabrik v. J. T. Birk

Telefon Rødkjærsbro (06 - 65 91 11) 14

FORLANG TILBUD

Fører kun Δ mærkede varer

Alle arter betonvarer til afvanding og kloak føres på lager

Ellidshøj Kridt- og Kalkværk

ved C. M. Christiansen . Århus
Telefon: Ellidshøj (08 - 11 93 11) 4
og Århus (06) 12 76 33

Fabrikation af
jordbrugskalk og
foderkridtmel

Paludans Planteskole A/S

Klarskov - 4760 Vordlingborg
Telefon Klarskov 9 (03-782)

SKOVLANTER, LÆ-, HÆK- og HEGNSPLANTER

Porositrør

det moderne dræningsmateriale for vanskelig dræning.

DANSK POROSIT A/S

Telf. (06) 14 22 22
Strandvejen 96 . Aarhus C.

Øst for Storebælt:
Jystrup, telf. Ortvød
03628-300

J. C. Halvorsen & Søn

Krogsga Cementstøberi
Kontor: Augustenborggade
Århus C Telf. (06) 14 59 99

Avertér i
Hedeselskabets Tidsskrift

Drænrensning

med Hedeselskabets højtryksmaskiner udføres over hele landet. Henv. til Hedeselskabets lokale kontor eller til hovedkontoret Viborg, tlf. (06) 62 61 11, lokal 244.

AERLIT
DANSK SIKKERHEDSPRÆNGSTOF

FORLANG
„ODIN“
ØL
FINESTE KVALITETER

Drænrør
Mursten
Tagsten
Romadæk

Bøgild Teglværk
Feldborg Teglværk
A/S De forenede Teglværker

Gjern Teglværk
Lynghøjs Teglværk
Lysbro Teglværk
Paarup Teglværk
Vinderslevgaard Teglværk

**TEGLVÆRKERNES SALGSKONTOR
SILKEBORG** a. m. b. a. - Torvet 14 - Tlf. (06) 82 12 00

Betonvarer og Iso-dæk
Lecablokke og -mursten
Mørtel, sten og grus

A/S **MARIUS ØDUM**

Randers . Telf. (064) 2 04 00

Betonvarer efter
Ingeniørforeningens normer

**Viborg Byes og
Omegns Sparekasse**

Telefon (06) 62 14 00
Sct. Mathiasgade 68

Kontortid: Kl. 9-15
Lørdag lukket
Aftenspedition:
Torsdag kl. 16-18,30
Fredag kl. 18,30-20

Fillaler:

Karup
Mammen
Løgstrup
Vestervang

**Alt i
betonvarer**

efter D. S. 400 til
vandløbsreguleringer og
afvandingsarbejder
Spunsplanker
Trekantmærke nr. 20.

»LØVEN«

Betonvare- og mørtelfabrik
Skjern - Telefon (07) 35 12 44

**HOLSTEBRO
BETONVAREFABRIK**

v/ ingeniør Anders Poulsen

Holstebro telf. (074) 2 00 03

Alt i betonvarer
indenfor
Dansk Ingeniørforenings
normer

**Mejeriernes og Landbrugets
Ulykkesforsikring**

Gensidigt selskab ★ Oprettet 1898

Henvendelse til kredsens tillidsmand eller til hovedkontoret:
Vester Farimagsgade 19 . København V . Telf. (01) 15 03 50

Hedeselskabets Centralplanteskole

Tvillum Skovgaard . Faarvang

Telefon (06) 87 21 11 - nr. 1

- Planter af hårdføre racer til skov, læ,
- hæk, vildtremiser og sommerhusgrunde.

HUSK AT MELDE FLYTNING til postvæsenet!

**Skive
Cementstøberi**

Knud Østergaard
Telefon (075 1) 921

NORMRØR

med garantimærket
Impregnering **Brøndrør**

Varde Bank

Esbjerg afdeling

Kongensgade 62 og
Fiskerihavnen

Trifolium Frø

KØBENHAVN

RANDERS

Kjellerup Betonvarefabrik v. J. T. Birk

Telf. (06) 88 10 45. Efter kl. 17: Telf. Rødkjærsbro (06 - 65 91 11) 14

Fører kun Δ mærkede varer.

Alle arter betonvarer til afvanding og kloak føres. Forlang tilbud.

SKOVPLANTER - LÆPLANTER - HAVEPLANTER

SKÆRBÆK PLANTESKOLE

Skærbæk . Telefon (047) 5 12 50 *

Tilsluttet Herkomstkontrollen med skovfrø og -planter.
Plantekatalog tilsendes gerne på forlangende.

Elementbroer - Jernbetonspunplanker

Specielle emner efter opgave

Alt i betonvarer efter D. S. 400

Ringkøbling Cementvarefabrik - Tlf. 07 32 16 00

Videbæk Cementvarefabrik - Tlf. 07 17 12 14

A/S N. SKYTTE

Til alle slags bygninger:

DANSK ETERNIT

Tag- og vægbeklædning

DANSK ETERNIT FABRIK A/S
AALBORG

Salgskontor:

Nr. Farimagsgade 15, Kbh. K
Telefon: Minerva (01 54) *2222

Frøaviscentret

HUNSBALLE

Telf. Holstebro (074) 2 05 33

Frøavl og frøhandel

flagstænger i alle længder

leveres færdige, høvlede
og pudsede, lige til at male
samt forsynet med hånd-
drejet knop og varmforzin-
ket skødeklamp.

Behandlet enten med far-
veløs »Goriol« eller TRYK-
imprægneret.

Rekvirer venligst brochure
med priser.

HEDESELSKABET
BRANDE
TELF. (07) 18 10 88

Petersværk Betonvare-Industri

Nørresundby . Telefon (08) 17 10 55

Alt i betonvarer efter D. S. 400

Renseanlægget »Ringtanken« (Dansk patent nr. 59820)

Træplanter til have og kirkegård,
mark og skov.
Plantegræs.

Lomborgs Planteskole

Granhøj v. Aalborg

Tlf. 12 01 01

Tlf. 13 40 40

Stort faveillustreret
katalog
sendes gratis
på forlangende

Aktieselskabet

L. HAMMERICH & CO.

Specialforretning i bygningsartikler
Grundlagt 1854 . Telf. 12 71 55 (3 lin.)
Århus

HANDELSBANKEN

- altid med i billedet

DRÆN-RØR

EFFEKTIVE, FUNKTIONSSIKRE DRÆNRØR MED »VORTER«

TARKETT P.V.C-rør er en revolutionerende nyskabelse og har allerede vundet stærk udbredelse. Drænrørene er fremstillet i slagfast, frostsikker hård P.V.C., og har 17 cm² vandtagingsareal på 1000 slider, fordelt over 250 »vorter« pr. løbende m. Drænrørene er korrugeret og har derfor stor modstandskraft overfor tryk. Den fleksible konstruktion giver funktionssikre ledninger under de vanskeligste forhold. Drænrørene leveres i ruller. Længde pr. rulle, diameter og vægt er anført her:

YDRE DIAMETER mm	LÆNGDE/RULLE m	VÆGT/RULLE kg
50 (2")	300	53
90 (3")	150	63
110 (4")	100	55
160 (6")	50	60
225 (9")	6	

HANDELS- OG INGENIØRFIRMA

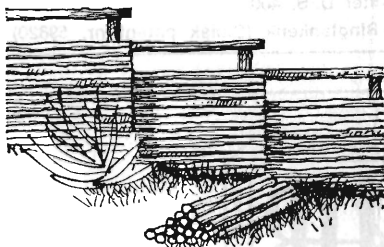
BRAGE

MICHELSSEN

INDHENT TILBUD.

TARKETT P.V.C.-RØR EN GROS . RUNDHØJALLE 135 . 8270 HØJBJERG . TLF. ARHUS 06-2710 44

FÆRDIGE RAFTEHEGN OG HEGNSMATERIALER

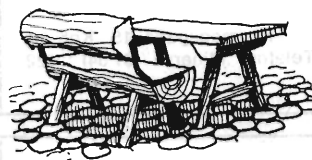

Tal med Hedeselskabet om hegn. Vi har mange forskellige typer »klar til opstilling raftehegn« + de populære EGE-HEGN, EGE-HAVEMØBLER og EGE-BROLÆGNINGSKLODSE.

Husk også Hedeselskabets TRÆKULSBRIKETTER og TRÆKUL til barbecues, haveovne og grill.

Gælder det hegn – så er det nu.

Nu er det det helt rigtige tidspunkt for hegnarbejde. Hedeselskabets hegn glider smukt og naturligt ind i omgivelserne og giver læ for planter og buske. – Som ramme om »STUEN I HAVEN« er Hedeselskabets færdige hegn, raftehegnsmaterialer helt ideelt – det skaber hygge og ugenert hygge.

Desuden har vi alle tænkelige materialer, dersom De selv ønsker at bygge Deres raftehegn. Rekvirér vore brochurer over raftehegnsmaterialer og hegnstips til selvbyggere.

HEDESLSKABET
BRANDE
TLF. (07) 18 10 88